

PİO BAROJA VE BİLGİ AĞACI

Dr. Hale GÖKNAR

İspanyol edebiyatında "98 Kuşağı" olarak adlandırılan gurubun en seçkin yazarlarından biri olan Baroja, ateşli bir vatansever ve ülkesindeki bozuk düzeni sert bir dille eleştiren ünlü bir edebiyatçıdır. Pio Baroja, 1956'da ölünceye dek sayısız deneme, eleştiri, tiyatro, gezi notları, anı, öykü ve özellikle roman türünde yapıtlar vermiştir.

Baroja kendi yaşamının bazı dönemlerini yansıttığı ve bir tıp öğrencisinin öğrenim yaşamını ve daha sonra doktorluk yaptığı yılları konu alan "Bilgi Ağacı" adlı yapıtı, ülkede yıllar boyu süregelen dengesizlikleri çeşitli açılardan ele alması ve acı bir dille değinmediği yanlarını bırakmaması açısından büyük önem taşır. Düşüncelerini dile getirirken özenli bir üslup ve bütünlük kurma endişesi içinde olmayan yazar birkaç etkili sözcükle anlatımı kuvvetlendirmeyi yeğlemiştir. Otobiyografik özellikler taşıyan bu yapıta yazar, kendi düşüncelerini romanın başkişisi Andres Hurtado'nun kişiliğine yansıtarak Tıp Fakültesi öğrencilerinin Mimarlık Okulunda öğrenim görmelerini eleştirerek ve bunu İspanya'nın bozuk yönetiminden kaynaklanan tutarsızlığa bağlayarak romana başlar: "İspanya'nın nasırlaşmış tutarsızlıklarından biri de bu: Mimarlık Okulunun avlusunda bekleyen bu öğrenciler geleceğin mimarları değil, doktorları ya da eczacıları olacaktı"¹. Baroja romanın başkişisi ile arkadaşlarının gençlik duyguları ve heyecanlarını anlatırken kendi gençlik yıllarını tanımlamaktadır: "Orta öğretimden fakülteye geçiş, öğrenciye artık adam olduğu yaşamının değişmesi gerektiği sanısını verir"² der. Tıp öğrenimi gibi önemli bir eğitim'n başıboşluğu, eğitimcilerin yetersizliği ve kimya dersinin amacından saptırılıp bir tiyatro sahnesine dönüştürülmesini ise üzüntü ile izlerken "Profesör kasıntılı, gülünç, zavallı bir adamdı. Eğitimini Paris'te yapmış, kendini beğenmiş Fransızlara özgü yap-

1 Baroja, Pio, *Bilgi Ağacı*, Varlık Yayınları, İstanbul, 1983, Çeviren: Yıldız CANPOLAT s. 10.

2 İb. s. 5.

macıklı davranışlar edinmişti. Adamcağız öğrencilere duygusal düşünceler içeren, oldukça şatafatlı, tumturaklı bir açış konuşması yaptı: ustası Liebig'den, arkadaşı Pasteur'den, dostu Berthelot'dan, bilimden, mikroskoptan söz etti"³ der.

İspanya'nın geleceğinde etkin rol alabilecek bu gençlerin eğitimindeki aksaklıkların sorumlusu olarak eğitimcileri gören Baroja, onları katı bir dille eleştirmeye kendini zorunlu hisseder: "Hem sözleri geçtiğinden, hem de İspanya'da genellikle yararsıza duyulan saygı ve sevgiden ötürü bu hocalar emekli edilmiyordu kuşkusuz"⁴. Bu gençler arasında özellikle Andres Hurtado, yazarı Pio Baroja gibi tıp eğitimini bir kenara bırakıp Letamendi'nin felsefe derslerine ve kitaplarına karşı coşkulu bir ilgi duymaya başlar. Öğrendiklerini çevresindekilere yayma eğilimiyle Sanudo ve arkadaşlarının toplandıkları kahveye giderek bazı öğrencilerle tartışmaya girer. Tıp eğitiminin aldattıcı olduğu kanısına vararak felsefeye yönelip düşünsel bir evrenin insanı daha olumlu sonuçlara ulaştıracağına inanmıştır. Schopenhauer'den okuduğu parça Andres'te derin bir kötümserliğe yol açarken, hastaneden edindiği deneyim ise bu kötümserliğini daha da derinleştirmektedir: "San Juan de Dios Hastanesini görmek Hurtado için yeni bir üzüntü ve çöküntü kaynağı oldu. "Nedense dünya karşıma hep çirkin yüzüyle çıkıyor" diye düşünüyordu. Hastaneye gidip gelmeye başladıktan birkaç gün sonra Andres, Schopenhauer'in kötümserliğinin hemen hemen matematiksel gerçeklik taşıdığına inanır gibi olmuştü. Dünya ona tımarhaneye hastane arasında bir şey gibi görünüyordu; zeki olmak talihsizlikti, mutlu olmanın yolu bilinçsizlik, delilikti"⁵.

Pio Baroja, romanın ikinci bölümünde dikkati halk sınıflarına, sefalet ve adaletsizliklere çekmeye çalışır. "Venancia, yaşlı, kara kuru, temiz pak işçi kadınlardan birisiydi; bir saniye durup dinlenmeden sabahtan akşama dek çalışıyordu. Venancia'nın dünya konusundaki düşüncesi biraz tuhaftı. Ona göre varıl kişi, özellikle de soylu kişi insanüstü bir sınıftandı. Bir soylunun her şeye hakkı vardı: kötülüğe, ahlaksızlığa, bencillığe; alışlagelmiş töre anlayışının dışındaydı sanki. Kendisi gibi zavallı birisi, vefasız, bencil ya da ahlaksız oldu mu, ona korkunç gelirdi; ama aynı özellikleri bir hanımefendi de hoş görüldü"⁶.

3 İb. s. 7.

4 İb. s. 7.

4 İb. s. 10.

5 İb. s. 40.

6 İb. s. 69, 70.

Baroja, her ulusun yaşamında bazı geçerli yöntemlerin olduğunu ileri sürerek bu yöntemleri yararlı bir pragmacılıkla bağdaştırır. Pragmacılığın işlevini yerine getirememesi sonucunda bir ulusun düzeninin bozulduğunu ve Madrid'in de düşsel bir ortamda yaşamasını bu işlevin bozukluğuna dayandırır. "Tüm İspanya, özellikle Madrid saçma bir iyimserlik ortamı içinde yaşıyordu. İspanyol olan her şey en iyi demektir"⁷ diye ifade eden yazar, romanda İspanya kentleri az da olsa gelişmek için çaba göstermelerine karşın özellikle Madrid'in ilgisiz ve durağan kalışını o dönemdeki merkezî yönetimin genel kayıtsızlığı ile bağdaştırmış, çağın devlet adamlarına sık sık gönderme yaparak onları sert bir biçimde kınamıştır.

Baroja, kilise ve din adamlarının adaletsiz uygulamalarını ve devlet adamları ile iş birliği yaparak halkın ezilmesine göz yummalarını da eleştirmiştir. Yapıtın başkişisi Andres Hurtado çocukluk yıllarında dini bütün bir katolik olmasına karşın ilk günah çıkarma gününde papazın ilgisizliği onun din? inançlarının tümünden sarsılmasına neden olmuştur: "Günah çıkarma kulübesine yaklaşmak bile Andres'i çok korkutmuştu çocukken. İlk günah çıkarma gününü, olağanüstü bir şey olarak anımsardı: tüm günahlarının listesini de... ama o gün papazın acelesi vardı anlaşılın; küçük ahlak suçlarına pek önem vermeden kulübeden savmıştı onu"⁸. Andres'in yalnız, içine kapanık ve hüznü bir kişi olması bozuk toplum düzeninden olduğu kadar ailesinden de kaynaklanmaktadır. Başka bir deyişle genel olarak İspanya'nın içinde bulunduğu durum Andres'in kişiliğine yansımıştır. Babası Pedro Hurtado'nun ailesini kaba kuvvet kullanarak densizce yönetmesi onu çileden çıkarmaktadır. Don Pedro'nun ilerici partileri alaya alması, papazlara, askerlere ve burjuva tabakasına övgüler yağdırması ve ancak kendini bilen bir insanın tutucu olabileceğini savunması, ona karşıt düşüncede olan oğlu Andres ile sürekli çatışmaya girmesine neden olmuştur. Örneğin Don Pedro'nun yoksulları aşağılayıp zenginlere özenmesi ve hatta dostlarını bile bu insanların arasından seçmekte gösterdiği özen onun gülünç duruma düşmesine neden olmuştur. Yazar, yarattığı kahramanları tüm yönleriyle canh olarak anlatırken toplumdaki eşitsizliklere de çözüm yolu aramaktadır. "Romanı "içinde her şey bulunan bir torba" olarak niteleyen Baroja, gerçekten de romanına hiç ayırım yapmadan gerçek olayları, gözlemlerini, felsefeyi, psikolojii, efsaneyi, macerayı ardarda sokuyor.

7 İb. s. 1;.

8 İb. s. 14.

Bu arada her şeyi en küçük ayrıntılarına dek vermeyi de unutmuyor"⁹ olması yazarın en belirgin özelliğidir.

Andres Hurtado'nun kaygı duymasına neden olan diğer bir durum ise İspanya'nın son kolonileri Küba ve Filipinleri kaybetmesi karşısında halkın kayıtsızlığıdır. Bu ise Hurtado'yu çileden çıkarmaktadır: "Bilime ve uygarlığa yeteneği olmayan İspanyolun hiç olmazsa coşkulu bir yurtsever olduğuna inanmıştı, şimdi anlıyordu ki değilmiş; iki küçük İspanyol filosofunun Küba ve Filipinler'de batmasından sonra herkes rahatça tiyatroya, boğa güreşlerine gidiyordu; bu gösteriler ve bağırıp çağırımlar sabun köpüğü, saman aleviydi başka bir şey değil"¹⁰ diyerek duygularını dile getirir.

Yazarlığının ilk yıllarından itibaren topluma yönelik bir varoluşçuluğu benimseyen Baroja'nın düşünceleri Andres'te yoğunluk kazanmıştır. Andres Hurtado bilinçli bir insan olarak topluma duyduğu sorumluluk duygusuyla kendini bilime adarken, karşılaştığı olaylar, yani bilimin yetersiz kalması onu ümitsizliğe karamsarlığa ve şüphe etmeye yöneltir. Hatta bazı hastalıklara çözüm bulmayan tıbbın bile işlerliği konusunda çelişkiye düşer. Oysa o bilimi bir yere vardırmaq için çabalamıştır. Fakat bu ümitsizlikler sonucu önceden tasarladığı gibi yaşamına son verir. Çünkü Andres, bilim ağacının meyvesinden yediği için bilimin gereksiz ve yetersiz olduğunu görmüştür.

9 Canpolat, Yıldız, *Çağdaş İspanyol Romanı*, Hatiboğlu Yayınevi, Ankara, 1987, s. 46.

10 Baroja, Pio, *Bilgi Ağacı*, s. 165.